

گنجینه آثار تاریخی صفهان

آثار باستانی و لوح کتیبه‌های تاریخی در استان صفهان

چاپ دوم

تألیف

لطف‌الله هنرفر و دکتر در تاریخ

سال کورش کبیر

مهرماه ۱۳۵۰

نیز در آنجا هست از آنجمله بر دیوار مجاور دو قبر داخل مقبره نصر آبادی که پهلوی هم قرار دارند دو لوح سنگی مرمری نصب شده و مضمون آنها حاکی از درگذشت خدیجه سلطان و فاطمه سلطان دو دختر تاج الملة والدين محمود بن قطب الدين محمد جرفادقانی است که در تاریخ دهم و بیست و سوم ماه رمضان سال ۸۶۱ هجری بفاصله سیزده روز از یکدیگر دار فانی را وداع گفته اند.

بقعه شهشهان و آرامگاه شاه علاء الدین محمد

یکی از بقاع متبر که اصفهان بقعه شهشهان (شاه شاهان) است که در محله شهشهان و در مجاورت مسجد جمعه اصفهان جنب (مسجد صفا) واقع شده و دارای حسینیه و مدرسه میباشد. در این بقعه شاه علاء الدین محمد که از اجله سادات و اشراف و نقباء اصفهان بوده مدفون گردیده است. جمعی از اولاد و احفاد وی نیز در این بقعه مدفونند که عموماً از نقباء و اشراف و اجلاء بوده اند و بمرور زمان آثار قبور آنها از بین رفته است و آنچه از آنها باقیست بدون اسم میباشد. شرح حال شاه علاء الدین محمد در اغلب کتب تاریخی و تذکره ها مندرج است و بوجه اختصار شرح حال او از این قرار است که پس از مدت‌ها اقامت و افاضه بمردم اصفهان چون سید طرف توجه عامه مردم و بالاخص مورد علاقه سلطان محمد بن بایسنقر نواده امیر تیمور و حکمران فارس و عراق بوده هنگامیکه سلطان محمد بر حکومت هرات و سلطنت جد خود میرزا شاهرخ بن تیمور قیام میکند شاهرخ بقصد سرکوبی او بعراق لشکر میکشد و سلطان محمد بدون آنکه با لشکر شاهرخ مواجه شود از شیراز بلرستان میرود و شاهرخ پس از ورود با اصفهان جمعی از سادات و اکابر و علماء اصفهان را باتهام معاونت و یاری با سلطان محمد توقیف و تبعید نموده و از آنجمله شاه علاء الدین محمد را دستگیر و بشهر ساوه تبعید مینماید و باغواء و تحریک گوهر شاد خاتون زوجه خود در رمضان سال ۸۵۰ هجری آن سید جلیل القدر را

مصلوب مینماید . (۱)

دولت‌شاه سمرقندی در تذکرة الشعراء خود راجع باین واقعه تاریخی چنین مینویسد :

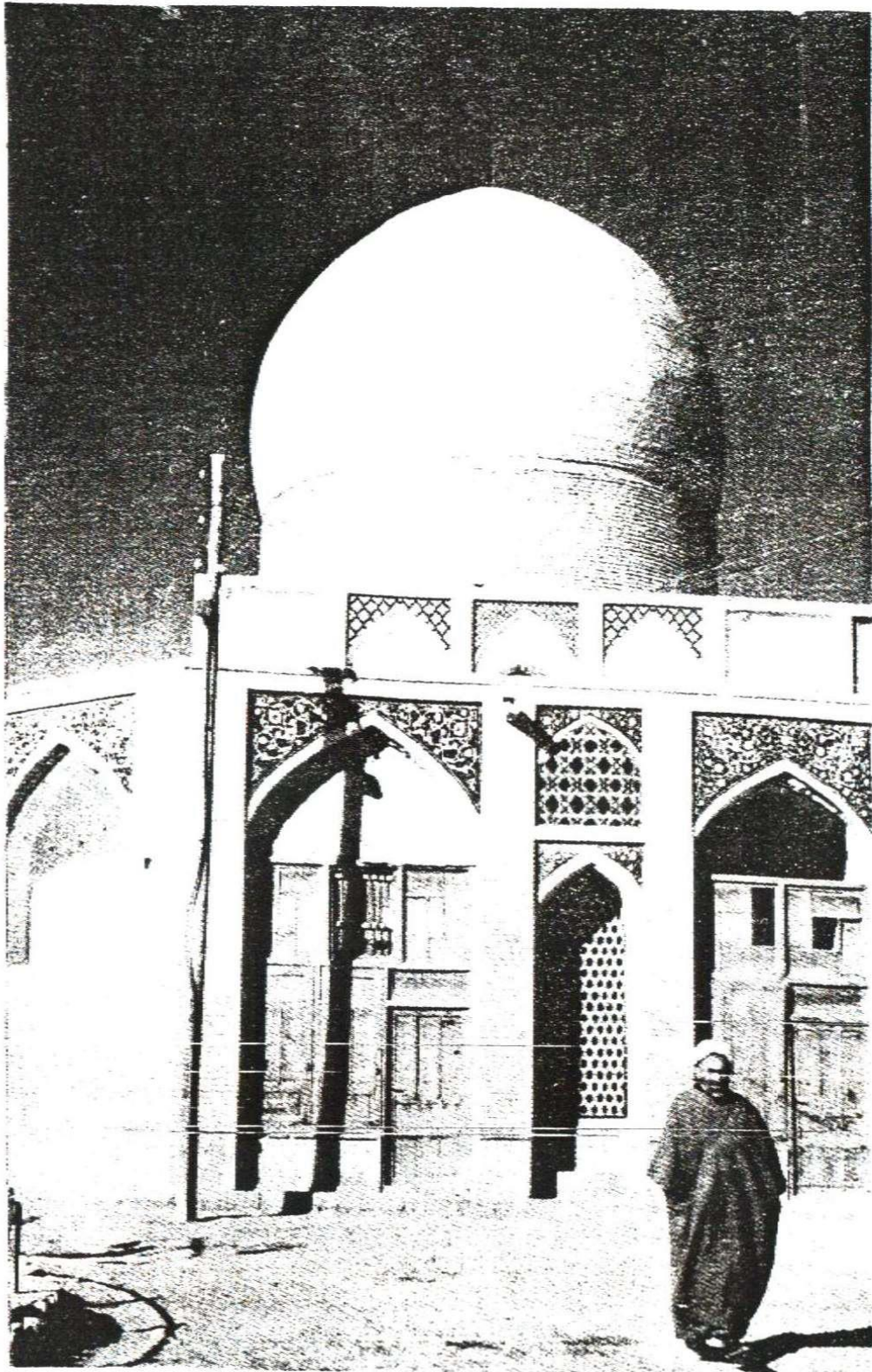
و حکایت کنند که در آخر عمر میرزا شاهرخ بقصد نیره اش سلطان محمد بایستقر لشکر بعراق کشید و سلطان محمد منهزم شد و شاهرخ سلطان سادات و اکابر و علمای اصفهان را گناهکار ساخت بسبب آنکه سلطان محمد را سلام کرده بودند و شاه علاء الدین را که از اکابر سادات حسینی بود و قاضی امام و خواجه افضل الدین تر که که از بزرگان علمای اصفهان بوده در شهر ساوه حکم کشتن کرد و بسمی گهرشاد بیگم آن بزرگان مظلوم را بیگناه بزاری زار بقتل آوردند . گویند که دو نوبت ریسمان خواجه افضل تر که پاره شد و او فریاد میکرد که با شاهرخ بگوئید که این عقوبت بر ما لحظه ای بیش نیست اما پنجاه ساله نام نیک خود را ضایع مساز . چندانکه بزرگان سعی کرده اند مفید نیفتاد و آن صورت بر شاهرخ بهادر مبارک نیامد . بعد از هشتاد روز شاهرخ سلطان متوفی شد و بعضی گویند که چون آن بزرگان مظلوم از جان نا امید شدند شاهرخ سلطان و گهرشاد بیگم را دعا های بد کردند که یارب همچنانکه فرزندان ما را نا امید میسازد تخم او را منقطع گردان در آسمان گشاده بود دعای عزیزان بیگناه مظلوم اجابت شد و نسل آن پادشاه عالی منزلت منقطع گشت . (۲)

شاهرخ هشتاد روز پس از این واقعه در شهرری در گذشت و سلطان محمد بهادر مجدداً باصفهان مراجعت نموده و بیاس احترام شاه علاء الدین محمد که جان خود را در راه او از دست داده بود نعش وی را با احترام باصفهان منتقل نموده و در حسینیّه

(۱) اقتباس از رجال اصفهان یا تذکرة القبور با حواشی و ملحقات بقلم آقای سید

مصلح الدین مهدوی صفحه ۱۸۸

(۲) تذکرة دولت‌شاه سمرقندی صفحه ۳۷۸ چاپ تهران .

بقعه شهشهان آرامگاه شاه علاءالدین محمد

و خانقاه خود سید که در محله حسینیه (شهشهان فعلی) واقع بود مدفون نمود و بر آرامگاه او بقعه فعلی شهشهان بنا گردید و قراء (اصفهانک) و (درزیان) واقع در بلوک (کرارج) اصفهان و ولاسان واقع در فریدن را برای بقعه وقف نموده و

بامضاء بزرگان و علمای وقت از جمله مولانا جلال الدین دوانی میرساند . (۱)

تزیینات گچ بری و خطوط و کتیبه های داخل بقعه شهشهان

تاریخ ساختمان بقعه شهشهان با در نظر گرفتن تاریخ وقفنامه بقعه (۲۲ ربیع الاول ۱۵۲) و تاریخ قتل شاه علاء الدین محمد که در رمضان سال ۸۵۰ هجری اتفاق افتاده است بین ۸۵۰ تا ۸۵۲ هجری است . داخل و خارج بقعه با تزییناتی از نوع گچ بری و کاشیکاری آراسته شده است و گنبد آن که در سالهای اخیر رو بویرانی نهاده بود تجدید ساختمان گردیده . داخل بقعه تزیینات گچی دارد و کاشیکاری ازاره های آن از اقدامات جدید است . (۲)

کتیبه اصلی بقعه بخط ثلث گچ بری شده بقلم سید محمود نقاش خطاط نیمه قرن نهم هجری که کتیبه ثلث سردر بیت الشفاء مسجد جمعه اصفهان مورخ بسال ۸۵۱ هجری نیز بقلم او میباشد شامل اشعار و عباراتی است بشرح زیر :

بسم الله الرحمن الرحيم

يا ذا كراً اخوان صدق بالصفا	ثم المقام فمروة ثم المنا
انسيت راحت براحا واسقیت (۳)	نعمات اطيار تغرد بالغنا
ها اذ كرن عهداً قديماً باقياً	: انسيت عهداً قد تقدم وانظوا

(۱) مراجعه شود بکتاب ازسعدی تاجامی تألیف پروفیسور ادوارد برون ترجمه جناب آقای حکمت صفحه (۶۵۰)

(۲) بنای تاریخی شهشهان تحت سرپرستی مرحوم حاج آقا حسین شهشهانی از قضات دانشمند معاصر و مراقبت برادر ایشان آقای حاج آقا مرتضی شهشهانی که از سادات جلیل القدر شهشهانی هستند در سالهای اخیر تحت تعمیر و ترمیم واقع شده و قرار است گنبد آن نیز که تجدید ساختمان شده کاشیکاری شود . برای اطلاع بیشتر از خدمات این خاندان عالیقدر وفاضل اصفهان مراجعه شود بکتاب (ازسعدی تاجامی) تألیف پروفیسور ادوارد برون ترجمه جناب آقای حکمت صفحه (۶۵۰) و کتاب رجال اصفهان با حواشی و ملحقات آقای سید مصلح الدین مهدوی صفحه ۱۸۸ تا ۱۹۱ .

(۳) کلمه (اسقیت) در کتیبه بدون حرف (الف) نوشته شده است .

قد قدست هذاك وادى طوى
 حاذ الهدى عيناه اذ شام السنأ
 قل صادقاً نور النبى المصطفى
 قال الولى بالحق لو كشف النطا
 شهد النبى بدر الدجى شمس الضحى
 ذا صار سلطاناً بطف الكربلا
 هذاك سلطان دليلاً ما علا
 والله عز بالمعالى قد علا
 ذا مشهد الشاه الشهيد المجتبى
 خذه المهم و سجداً
 فى ذروة الاصل الاصيل قداعتلا

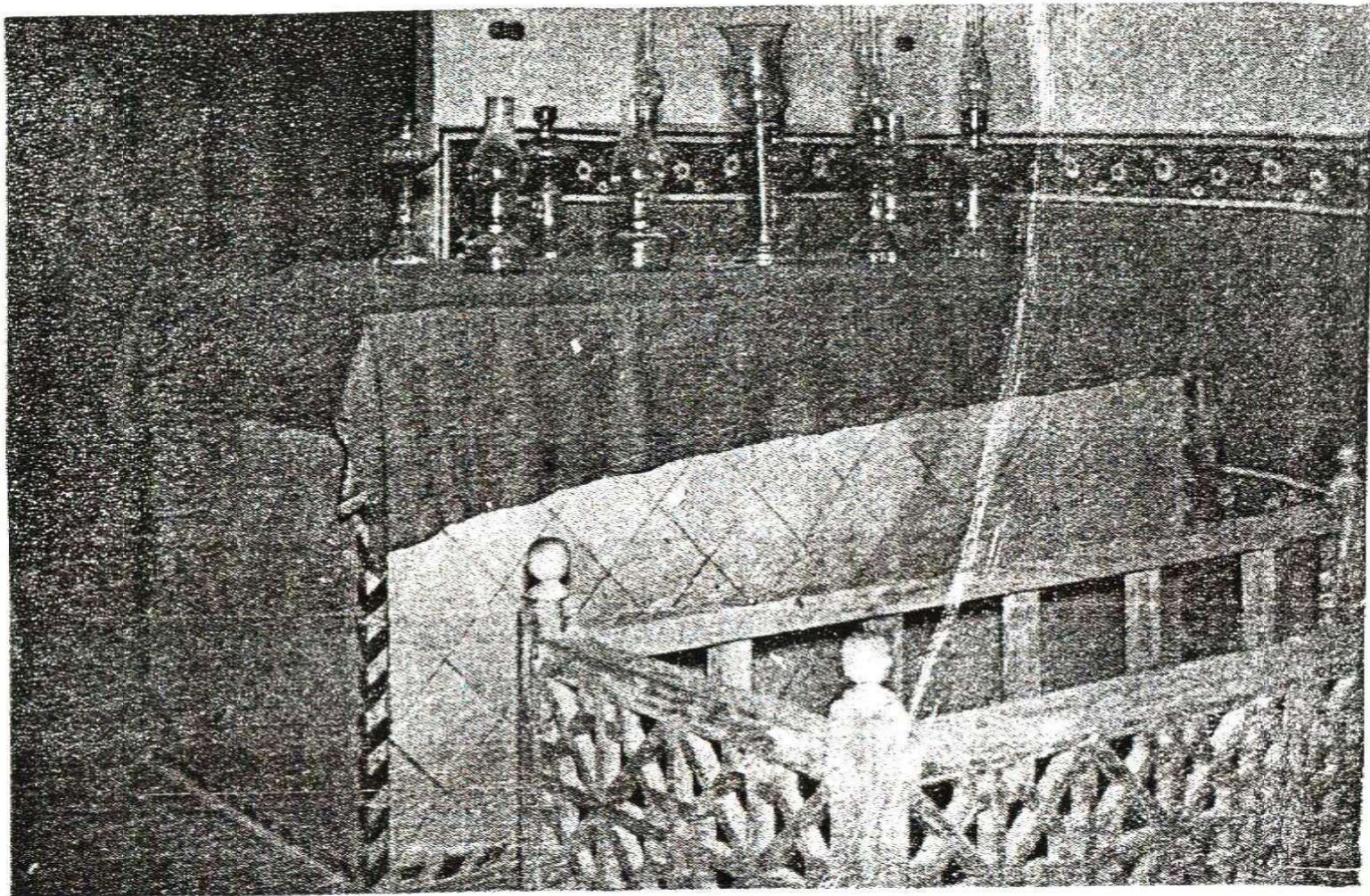
قم واخلع النعلين فى ارجاء ما
 من ايمن الوادى كليم الله قد
 ما ذلك النور الذى مثل القبس
 لما تجلى نوره للمرطفى
 و ابنه سبطا احمد شهداً كما
 هذا بسم قد قتل بالسيف ها
 يا زائر الشاه الشهيد المشتهر
 اذ هذه روضات جنات العلى
 ذا مرقد السعد السعيد و قبره
 هذا مزار السادة الشم الاولى
 مجد المؤثر من علامهم يستضى (۱)

بعد از اشعار فوق الذكر عبارات زیر نوشته شده است :

« سلطان النقباء بالاتفاق برهان نجباء الافاق مقدم السادات السعيد الشهيد الاعلا
 الوالد و والدون محمد بن محمد بن محمد بن محمد بن يحيى بن محمد بن محمد بن حيدر بن
 الحسين بن محمد بن قوام الشرف بن محمد بن قوام الشرف بن هاد ابن اسمعيل -
 بن الحسين بن على بن الحسن بن على بن الحسين بن على بن عمر بن الحسن بن -
 على بن على بن الحسين بن على بن ابيطالب .
 زمان صلبوا الشاه المعلا
 وفاق المرطفى شهر الصيام

(۱) ابن مصراع عيناً از يادداشتهاى مرحوم حاج آقا حسين شهشاهانى نقل شده و تطبيق
 آن با اصل كتيبى بعلى تعميرى كه از اين قسمت بعمل آمده امكان پذير نشد لكن بقيه اشعار
 و عبارات اين كتيبى تاريخى از روى نسخه‌اى كه از طرف آن شاد روان در اختيار نگارنده
 قرار داده شد در محضر حضرت آقاى حاج ميرسيد على ابطحى با اصل آن تطبيق شد و در
 چند مورد تصحيح گرديد . مرحوم حاج آقا حسين شهشاهانى در تاريخ ۲۸ اسفند ۱۳۴۰
 شمسى در ژنو بمرض قلبى درگذشت و در تاريخ ۱۶ فروردين ۱۳۴۱ در بقمه شهشاهان در
 جوار جد خود شاه علاء الدين محمد مدفون گرديد .

خلا رمضان من امر خلايه
تفطر عام اتمام الامام
عاقبت خير باد كتبه العبد سيد محمود نقاش . «

آرامگاه شاه علاء الدین محمد مقتول بسال ۸۵۰ هجری

در بالای این کتیبه بخط کوفی مشگی عبارت (سلام علی آل یس) بطور مکرر
نقاشی شده است .

گلدان خط در بقعه شهشهان

بر دیوار ضلع شرقی داخل بقعه شهشهان صورت يك گلدان نقاشی شده كه هیکل
گلدان را از پائین بیلا اشعار زیر بخط نستعلیق سفید درهم بر زمینه سبز روشن
گچی تشکیل میدهد :

زما هر ذره خال افتاده جائی

بماند سالها این نظم و ترتیب

غرض نقشیست کز ما باز ماند
 مگر صاحب‌دلی روزی بر حمت
 که هستی را نمی بینم بقائی
 کند در کار درویشان دعائی

قسمت فوقانی مدخل بقعه در ایوان غربی کاشیکاری شده و در وسط پشت بغل کاشیکاری معرق این ایوان که از آثار بسیار نفیس کاشیکاری در قرن نهم هجری است نام استاد کاشبکار آن بخط نستعلیق سفید معرق بر زمینه لاجوردی بشرح زیر آمده است:

« عمل مبرم کاشی تراش »

اخیراً برای این بقعه بسبک درهای قدیم يك جفت در منبت‌کاری کار اصفهان تهیه و نصب شده که این کتیبه بر روی آن بخط ثلث مشگی برجسته خوانده میشود:

« هذا بقعة السيد السند والبحر المعتمد السعيد الشهيد الشاه علاء الدين محمد المقتول في سنة خمسين و ثمانمائة . »

علاوه بر این در منبت‌کاری که در بقعه شهشهان نصب شده درهای منبت‌کاری دیگری نیز برای نصب در داخل بقعه آماده شده است . (۱)

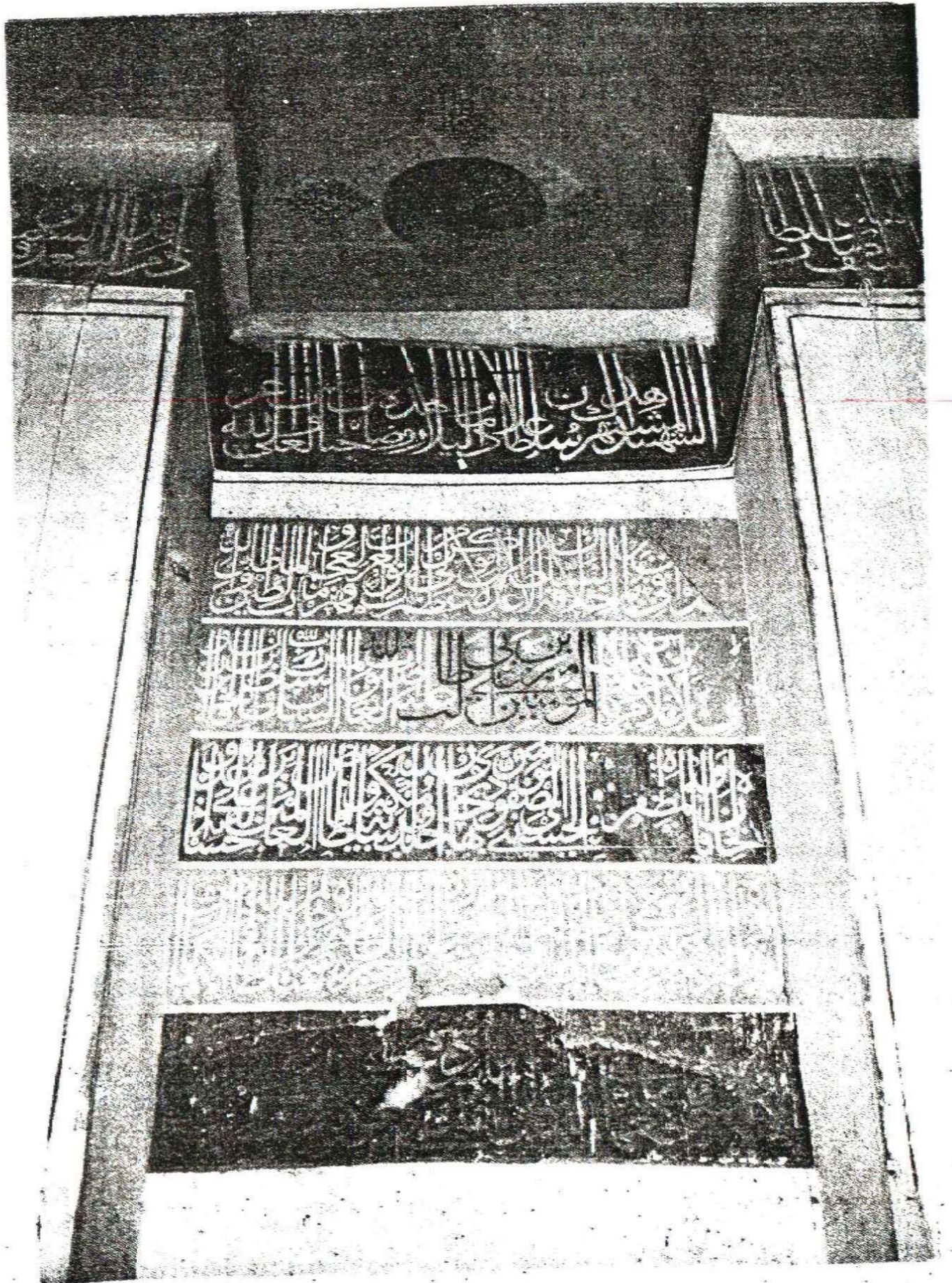
کتیبه گچ بری داخل بقعه شهشهان

بر دیوار شمالی داخل بقعه شهشهان يك کتیبه پنج سطری گچ بری شده است که حاکی از اقدام بانوی خیره‌ای در دوره شاه عباس اول بنام (خانم سلطان) نسبت به تعمیر بقعه است و بطوریکه کتیبه حکایت دارد قرار بوده است جنازه او که بامانت در این بقعه سپرده شده بود بعداً بمشاهد مقدسه منتقل شود .

این کتیبه بخط ثلث سفید بر زمینه قهوه‌ای و سبز و قرمز در پنج سطر و مورخ بسال ۱۰۱۳ هجری بخط (صحیفی فارسی) بشرح زیر گچ بری شده است :

« قد اتفقت في ايام خلافة السلطان الاعدل الاكرم الاعظم مولی ملوك العرب

(۱) درهای جدید بقعه شهشهان بدستور شاد روان حاج آقا حسین شهشانی و بهمت آقای حاج آقا مرتضی شهشانی تهیه و نصب شده است .

کنیبه گچ بری داخل بقعه شهشهان بخط صحیفی فارسی و مورخ بسال ۱۰۱۳ هجری
 سطر فوقانی این تصویر نمونه خط ثلث سید محمود نقاش از قرن نهم هجری است

والعجم قهرمان الماء والطين ظل الله في الارضين غلام باخلاص امير المؤمنين على بن ابي طالب عليه صاوات الله رب العالمين السلطان بن السلطان والخاقان بن الخاقان ابوالمظفر سلطان شاه عباس الحسيني الموسوي الصفوي بهادرخان خلدالله ملكه و سلطانه و افاض على العالمين بره وعدله و احسانه تعمير هذه القبة الرفيعة من بركات عليا حضرة المقدسة العلية المغفورة سلاله العترة الطاهرة صالحه خانم سلطان اسكنها الله في رياض الجنة صارت مضجعا عارية الى ان انتقل الى المشاهد المقدسة في شهر ذى الحجة سنة ثلاث و عشر و الف من الهجرة النبوية خط صحيفى الفارسى . »

درب امام از دوره جهانشاه قراقويونلو

يكي از امامزاده هاي معتبر اصفهان كه در محله چميلان (سنبلان - سنبلستان) از محلات قديمى شهر اصفهان و در مجاورت محله كهنسال در دشت واقع شده درب امام ميباشد كه آرامگاه دو امامزاده بنام ابراهيم بطحا و زين العابدين است . در كتاب ميزان الانساب در باره اسم و نسب زين العابدين چنين نوشته شده است :

« ابوالحسن زين العابدين على بن نظام الدين احمد الابج بن شمس الدين - عيسى الرومى بن جمال الدين محمد بن على العريضى بن الامام الهمام جعفر الصادق عليه الصلوة والسلام كه بچهار واسطه بحضرت صادق سلام الله عليه منتهى ميشود و على عريضى كه جد او ميباشد همان على بن جعفر ميباشد كه كتاب او در ميان محدثين و فقها معروف است و اين جانب هم تمام آنرا ديده ام و در اجازات خود روايت کرده ام و جميع احاديث آن از برادر بزرگوارش حضرت امام موسى كاظم عليه الصلوة والسلام ميباشد و اين بزرگوار از اجلاء امامزادگان عظام ميباشد و جلالت و وثاقت او متفق عليه ميباشد و چهار امام را ملاقات کرده و ادراك فيض صحبت ايشان را نموده امام جعفر صادق پدر بزرگوارش و امام موسى كاظم برادر عالىمقدارش و جناب امام